

HÜR b. YÛSUF

(الْحَرَّ بْنَ يَوْسُفَ)

el-Hür b. Yûsuf b. Yahyâ
b. el-Hakem b. Ebi'l-Âs el-Ümevi
(ö. 113/731)

Emevîler'in
Mısır ve Musul valisi.

Hakkındaki ilk bilgilere, eniştesi Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik tarafından 3 Zilhicce 105 (2 Mayıs 724) tarihinde Mısır'a vali tayin edilmesi dolayısıyla rastlanmaktadır. Görevine başladığında Mısır'ın haraç âmili Ubeydullah b. Habhâb, sâhibüşşurtası Hafs b. Velid idi. Hür b. Yûsuf ikisini de yerinde bırakmış ve bölgeyi oradan ayrılmasına kadar onlarla birlikte yönetmiştir.

Mısır valiliğinde ilk yılı olaysız geçen Hür b. Yûsuf ikinci yılında Kiptîler'in isyanı ile karşılaştı. Haraç âmili Ubeydullah b. Habhâb, Halife Hişâm'a yazdığı bir mektupta toprakların veriminin arttığını bildirmiş ve Kiptîler'den alınan verginin artırılmasını talep etmişti. Hişâm'ın bu teklif doğrultusunda her dinara bir kırat zam yapması üzerine Benâ, Sâ, Semennûd, Tenû, Tümev, Kurbayt, Turâbiye ve Havfûşşarkî bölgelerindeki bütün Kiptîler ayaklandılar. Hür b. Yûsuf hemen bir ordu gönderdiyse de aylarca süren savaşlarda her iki taraftan pek çok insanın hayatını kaybetmesine rağmen bir sonuç alamadı. Bunun üzerine bizzat kendisi Fustat'tan Dimyat'a geçerek bölgede üç ay kadar savaşmış isyanı bastırdı ve burada sükûneti sağlayacak bir birlik görevlendirdikten sonra yerine Hafs b. Velid'i bırakarak bilgi vermek üzere Dimaşk'a halifenin yanına gitti.

Mısır'ın imar işlerine büyük önem veren Hür b. Yûsuf, Nil nehrinin sularının çekildiğini ve çevresinde hiç kimseye ait olmayan yeni toprakların ortaya çıktığını görünce hem Nil nehrini hem de toprağı ıslah etmiş ve bu topraklarda bir çarşı yaptırarak inşası bir yılda tamamlanan bu çarşıya "Kaysâriyyetü Hişâm" adını koymuştur. Fakat bu sırada haraç âmili Ubeydullah b. Habhâb ile arası açılmış ve onun kendisini Halife Hişâm'a şikâyet etmesi üzerine üç yıl kadar sürdürdüğü görevinden alınarak yerine Sâhibüşşurta Hafs b. Velid getirilmiştir (Zilkade 108 / Mart 727).

Mısır'dan sonra Musul valiliğine tayin edilen Hür b. Yûsuf'un burada da imar faaliyetlerini sürdürdüğü görülmektedir. Önce "Dârülmenküşe" ismiyle anılan, çeşitli renklerde mermer ve Hindistan men-

şeli kıymetli ağaçlarla tezyin ettirdiği bir köşk yaptırmış, arkasından Dicle nehrinin sularını kanallar açtırmak suretiyle Musul'a akıtıp şehrin hayatına canlılık getirmiştir. 8 milyon dirhem harca yapıp birçok sanatkâr ve mühendis çalıştırarak açtığı kanallar boyunca ağaçlar diktiymiş, şehrin merkezine doğru uzayıp giden ve "şâriünnehr" diye anılan yollar yaptırmıştır.

Daha çok imar faaliyetleriyle tanınan, hayır sahibi, cömert ve cesur bir kumandan olan Hür b. Yûsuf Musul valisi iken vefat etmiş ve yerine Halife Hişâm tarafından oğlu Yahyâ getirilmiştir. Diğer oğlu Seleme ise meşhur bir şairdi ve şehir hayatı yerine çölde yaşamayı seçmişti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Nâcî), s. 41; Yezîd b. Muhammed el-Ezdî, *Târîhu'l-Mevşil* (nşr. Ali Habîbe), Kahire 1387/1967, s. 24-30, 32; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), I, 73-74; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 110; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1385/1965, V, 132-133; Makrîzî, *el-Hıta*, I, 79; II, 261; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, I, 258-263; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 181-182; Seyyide İsmâil Kâşif, *Mısır fi fecri'l-İslâm*, Kahire 1970, s. 21; Said ed-Diveci, *Târîhu'l-Mevşil*, Musul 1402/1982, I, 42-44; Khalid Yahya Blankinship, *The End of the Jihâd State, The Reign of Hishâm Ibn 'Abd al-Mâlik and the Collapse of the Umayyads*, New York 1994, s. 52, 135, 320.

NADİR ÖZKUYUMCU

HÜRMET

(bk. MUHARREMÂT).

HÜRMET

(bk. SAYGI).

HÜRMEZ

(هرمز)

Sâsânî imparatorlarından
beşinin adı
(bk. SÂSÂNİLER).

HÜRMÜZ

(هرمز)

Zerdüştilik'te iyilik tanrısı
Ahura Mazda'nın
İslâm literatüründeki adı.

Zerdüştiliğin iyiliği temsil eden tanrısı, bu dinin kutsal metni Avesta'nın dili olan Eski Farsça'da Ahura Mazda (hakim rab) diye adlandırılmış olup daha sonra bu

isim Orta Farsça'da (Pehlevîce) Uhurmezde (Hurmezd), Hurmüzd, Yeni Farsça'da Urmezd, Batı kaynaklarında Ohrmazd veya Ormazd, İslâm kaynaklarında ise Hürmüz şekline dönüşmüştür.

Milâttan önce VII veya VI. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Zerdüş'te vahyolunduğu ileri sürülen Gâthâlar'ın da içinde yer aldığı Avesta'da Ahura Mazda en yüce Tanrı'dır. Gâthâlar'ın mevcut metnindeki ifadelerle göre Zerdüş'te tek, aşkın ve yaratıcı bir Tanrı'yı tavsif ve tebliğ etmiştir. Ahura Mazda her şeyden haberdar olan, istikbalî görüp bilen, hiç kimse tarafından aldatılması mümkün olmayan, evvel, âhir, temizliğin ve doğruluğun yaratıcısı ve adalet sahibi hâkim bir Tanrı'dır (Yesna, 31/8, 33/13, 43/6, 45/4).

Avesta'nın bir bölümünde Ahura Mazda'nın her şeyi düşüncesiyle (Yesna, 31/11) veya kutsal ruhu ile (Yesna, 44/7; 51/7) yarattığı ifade edilmektedir. Zerdüş'tün öğretilerine göre iyiliğin ve doğruluğun yaratıcısı olan Ahura Mazda yeryüzünde iyiliği temsil etmek üzere iyilik ruhunu (spenta manyu), kötülüğü temsil etmek üzere de kötülük ruhunu (angra manyu) yaratmıştır (Yesna, 30/4). İnsana iyilik veya kötülükten birini tercih etme iradesi verilmekle birlikte ondan iyiliği seçmesi istenmiş, seçimini bu yönde kullananların âhirette cennete gidecekleri, kötülüğü tercih edenlerin ise cehenneme atılacağı belirtilmiştir (Yesna, 30/5).

Ancak Sâsânîler döneminde (III. yüzyıl) Zerdüştiliğin eski Zervanizm'den etkilenerek bir nevi değişime uğramasından sonra iyilik ruhunun Ahura Mazda ile özdeşleştirildiği ve böylece iyiliği Tanrı Hürmüz'ün, kötülüğü de Ehrimen'in temsil ettiği bir düalizmin ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Öte yandan bazı araştırmacılar ilk önce iki ikiz cevherin bulunduğunu, bunların bir araya geldiklerinde hayat ve ölüm olayını meydana getirdiklerini ifade eden Gâthâlar'daki beyanları (Yesna, 30/3, 4, 5) delil göstererek orta dönem Zerdüştilik'te oluştuğu iddia edilen söz konusu düalizmin eski İran dinine olduğu gibi Gâthâlar'a kadar da götürülebileceğini belirtmişlerdir.

Hürmüz mutlak ilim ve kudret sahibi, aydınlığın, nurun ve hikmetin ruhu olup mükemmel bir varlıktır; Ehrimen ise karanlığın ve cehaletin ruhudur ve yalnız geçmiş olaylar hakkında bilgi sahibidir. Hürmüz'ün özelliklerinin olumsuzuna sahip bulunan Ehrimen, kötülüğün ve Hür-